

De wonende mens in het Kapitalocean

In het Kapitalocean zit er niets anders op dan het kapitaal beter te betrekken bij de inrichting van wonen, arbeid en sociale zekerheid. Dit artikel bespreekt zes kapitaliseringstrends rond wonen en plaatst ze binnen de analyse van de Italiaanse filosofe Silvia Federici die constateert dat de burger een object voor kapitaalgroei is geworden.

Even beginnen met een retrobeeld: ooit, back in de fifties, was het gewenst om een goeie baan te vinden, waar je met je gezin samen van kon leven. De ene partner, meestal een vrouw, steunde de andere partner bij het arbeidsloon verdienen door de zorg van kinderen en/of ouders op zich te nemen. In het loon zat de arbeids- en de zorgcomponent. Daarvan kon je een woning huren en was je een zelfstandige economische eenheid. Dit is een retrobeeld, want deze praktijk is verleden tijd. Dat komt door de individualisering, de patchworkisering en, daar gaat dit artikel over: door de kapitalisering, ook van het wonen.

Burgers, om meteen de stelling in de ring te werpen, zijn namelijk hard op weg om 'van een instrument van werk'* instrumenten van kapitaal te worden. Veel marktdenken vestigt zich in het dagelijks vocabulair, met investeren in jezelf, en dikwijls gaat het dan over een ander soort geld dan loon. Het gaat niet om geld uit arbeid, maar om geld uit kapitaal. Om hoe financier je je opleiding of studie, over hoe zet je je geld op een rekening zodat je er niet te veel op toelegt, of over in hoeverre je je in de schulden moet

steken voor een te dure woning. Banken werven met aandelen en je moet van te voren raad inwinnen wat je moet doen bij een eventuele erfenis. Dit alles telt voor een breed middendeel van de bevolking.

Kapitalisering en het Kapitalocean

Als je dit lezend nu denkt: dit is niet voor ons soort mensen, dan leef je redelijk vrij van kapitaal, je hebt het niet, of je denkt er niet aan. Dat is dan een geluk bij een ongeluk. Toch, als je preciezer kijkt, betreft de kapitalisering, of zoals veel van de taal op dit thema Engels is, financialization, of ook wel aandeelhouderskapitalisme genoemd, iedereen. Veel processen in de samenleving worden geleid door een vorm van kapitalisering en er ontstaat een soort iedereen-moet-aandeelhouder-in-kapitaal-zijn-mentaliteit. Deze tijd kun je daarom duiden met de term 'kapitalocean'*¹, die misschien toepasselijker is dan de vaak in de klimaatbeweging gebruikte aanduiding 'antropoceen'.

Aandeelhouderssocialisme

Je zou kapitalocean ook wel 'aandeelhouderssocialisme'** kunnen noemen. Met een knipoog naar het 'biefstuksocialisme', een kritiek binnen de arbeidersbeweging dat hogere lonen zou-den leiden tot steeds meer consumptie, en uiteindelijk tot de opheffing van de arbeidersbeweging. Meer kapitaal, meer geld in de samenleving (ook al heb je het zelf niet, kun je het wel zien bij anderen) leidt tot een tijdgeest waarin iedereen aandeelhouder of bezitter moet worden en dat leidt tot meer aandacht voor de kapitaalmarkt - maak meer van je kapitaal - en wie dat dan niet doet, zou een dief van de eigen portemonnee zijn, doet niet mee in dit verhaal en zou het moeten doen met een 'achterhoede'-gevecht om toeslagen of een moeizame route op de arbeidsmarkt langs slecht betaalde banen. Zo ontstaat de paradoxale situatie dat het aantal aandeelhouders groeit en deze zullen de kapitaalbelangen willen bewaken. Dat weer betekent een neiging tot steeds vaker liberaal en conservatief stemmen om het eigen kapitaal te bewaken. Dit kun je dan compact verpakken in die kritische term 'aandeelhouderssocialisme'.

Sylvia Frederici: je bent de mogelijkheid tot kapitaal-groei

Veelzeggend is het vocabulair dat rond het 'aandeelhouderssocialisme' is ontstaan, het investeren in jezelf, het voortdurend bijscholen om interessant te blijven, aandelen kopen in goede, groene en sociale projecten. Met daaromheen het campagne-social-media-geweld met communicatie dat door bezoekersaantallen en advertenties verzilverd wordt in de platform-economie. Hieraan verdienen marketeers en mensen die goed werk doen, naar het For-distische principe, met Henry Ford: geef 1 dollar uit voor de productie plus 1 dollar voor de marketingcampagne.

Naar de Italiaanse politiek-filosofe Frederici (2012) wordt de burger een object voor groei, you become a potential for accumulation. Ze spreekt de enorme groei aan persoonlijke schulden aan, wat zij ziet als nieuw instrument om uitbuiting te individualiseren. Met de idee van 'investeer in jezelf', wacht er een fantastisch leven op je. De realiteit is dat na de leningen voor studies er een enorme groei aan 'indebtedness', aan 'geld schuldig zijn' op je wacht. De wet wordt vervolgens tot handlangers, bewaakt dat je schulden terug moet betalen. Dit alles zou, volgens Frederici, het bredere gevoel van samen een gemeenschap vormen, ondermijnen. Je bent vermoedelijk niet meteen solidair met degenen met schulden wanneer je zelf geen schulden hebt gemaakt, bijvoorbeeld in het geval van studeren, als je jarenlang een baantje had om in je onderhoud te voorzien.

Nu zie ik overigens al langere tijd ook erg veel positieve solidariteit, in tal van kleinere projecten, maar wat Silvia Frederici zo aangenaam scherp en analytisch aanspreekt is cruciaal: de kapitalisering heeft het alledaagse leven en handelen bereikt. En dat geldt ook voor de woningmarkt. Bij mezelf merk ik het ook al, de term 'woningmarkt' komt haast sneller op dan 'wonen' en als ik woningen zie, denk ik niet, wie zou er wonen, maar hoe duur is die woning. Het is moeilijk je er aan te onttrekken, aan het Kapitalocean.

Zes kapitaliseringstrends rond wonen

Wat heeft kapitalisering te maken met wonen? Alles.

Direct en indirect, heeft kapitaal grote invloed op de beschikbaarheid en de locatie van betaalbare woningen. Directe investeringen in woningen vinden plaats volgens het Monopoly-spel-principe: investeerder zoekt be-

ton-goud, het stop-je-geld-in-stenen-principe. Dit drijft de prijzen op, de woning wordt ook tot beleggingsobject. Gold dit eerst voor de nog simpele eerste gentrificeringsgolf - mensen kopen privaat een huis, vaak voor zichzelf en met de intentie er later mogelijk een pensioen aan te ontlenuen - is er inmiddels een derde gentrificeringsgolf met veel vreemd kapitaal. In deze derde golf gaat de ontwikkeling een veelvoud sneller: grote private capital investment bedrijven doorzoeken de markt op **beleggingen**

(1) (Hackworth en Smith 2001). **Technologie en de platformeconomie**

(2) brengen een algehele versnelling van vraag en aanbod tot stand, een prijsopdrijvende spiraal van verkoop en aan-koop. Raf Janssen heeft de brede consequenties ervan beschreven, ook de term 'casino-kapitalisme' daarbij beschreven in een context van 'georganiseerde onverantwoordelijkheid' (Janssen 1992:135)

Naast beleggingen en technologie spelen gedrags- en beleidstrends een rol in de kapitalisering van het wonende leven. De volgende drie trends ontleen ik aan het onderzoek van Cody Hochstenbach (2017). Een algemene **urbane woonoriëntatie (3)** tijdens de levensloop brengt druk op de stedelijke woonmarkt. De stad is de normale optie voor jongeren in opleiding ge-worden. Daar vind je de beter betaalde jobs, daar zullen ook migranten zich willen vestigen. Bovendien blijven jongeren langer in een **jongere levensfaseleefstijl (4)** hangen en daarmee in stadscentra wonen. En er zijn **intergenerationele overdrachten (5)** die de woon- en prijsdruk opvoeren, dat wil zeggen geld vloeit van ouders naar hun kinderen. Planoloog Hochstenbach onderzocht waar de rijkere kinderen wonen en hoe ze het financieren. Dan blijkt dat deze ouders graag woningen kopen in (bijna) hippe wijken, waardoor op deze wijken een prijsdruk ontstaat. De **energietransitie (6)** zelf levert ook prijsdruk op, de klimaat-investeringen in de woningen moeten op langere termijn terugverdiend worden, niet alleen via lagere energiekosten, ook via aangepaste huren en andere financieringsmodellen.

De gevolg van deze zes ontwikkelingen?

Prijsopdrijving en suburbanisatie van armoede zijn zichtbaar. In Utrecht worden Overvecht en Kanaleneiland dan bijvoorbeeld genoemd als de wijken waar dan nog betaalbare huren overblijven. Door Nederland heen zijn bepaalde buitenwijken van kleinere steden nog betaalbaar voor lagere inkomens die niet afhankelijk zijn van de randstedelijke arbeidsmarkt. Mensen worden verdrongen naar de periferie in tal van steden over de hele

wereld. Overheden hebben deze trends bevorderd, zie het inzichtrijke overzichtsartikel van Hub Crijns over **Woonarmoede** in dit themadossier van de Sociale Alliantie. De overheid heeft mede het raamwerk ontworpen waardoor sociale woningbouw is verkocht, hypotheekschulden lucratief zijn, en erfenissen worden geïnvesteerd in woningen.

Wonen lijkt een soort piramidespel te worden waarbij je je kansrijk moet positioneren. Ik wil overigens beslist niet alleen negatief doen over kapitaal en markeconomie, kapitaal zorgt voor de bouw van nieuwe woningen. Er is veel winst te behalen bij milieuvriendelijk onderhoud van woningen. Kapitaal biedt veel mensen mooie kansen. Ik doe zelf ook mee aan het piramidespel. Het is nooit een ééndimensionaal verhaal, maar het is goed te beseffen hoe het werkt om het voor iedereen in te kunnen zetten.

Kapitalisering en de 12 euro per uur

Hoe confronterend is in deze situatie een minimumloon van 12 euro per uur? En de ontkoppeling van de AOW aan loonstijging? Je hoeft geen investeringsdeskundige te zijn om te zien dat hier iets mis gaat. Iets wat je niet op een Barbapapa-achtige management-manier kunt oplossen door steeds meer geld ter beschikking te stellen. De te beantwoorden kwestie is hoe om te gaan met de kapitalisering van de samenleving. Hoe kunnen kapitaalstructuren meehelpen aan de strijd om betaalbare woonruimte? Is een omleiding van geldstromen mogelijk? Hoe kunnen kapitaalwinsten gebruikt worden om betaalbare woningen voor mensen te financieren, zodat ze niet in de schulden komen?

Het is een moeilijke tijd met grote problemen, pandemie, oorlog, dat mag anno 2022 niet onbenoemd blijven. Evenzovele kansen zijn er, met een energietransitie, beloftevolle nieuwe projecten, ik ben er geen voorstander van alleen maar de problemen te zien, of alleen maar in te zetten op versoberen, maar je mag de problemen niet ontkennen. Wat als dakloze mensen voor je deur staan? 30-plus-kinderen thuis blijven wonen? Gaan dan ook de christelijke regeringspartijen meer druk uitoefenen op het marktliberaal geregeerde Nederland? Zoals gelukkig eindelijk weer een te kleine basisbeurs (ter hoogte van de kinderbijslag in Duitsland) is geïntroduceerd? Meer tegendruk bieden tegen de negatieve effecten van kapitalisering en tegen de mens-als-kapitaalgroei-subject? Gaan kiezers inzien dat je gebald moet stemmen om een vuist te maken? De gemeenteraadsverkiezingen 2022 laten eerder het tegendeel zien.

Innerlijk en concreet ontslag genomen

In een samenleving waarin kapitaal steeds belangrijker wordt, is het niet verwonderlijk dat een deel van de bevolking het niet meer ziet zitten om te werken voor geld. Heb je ervaring met tijdelijke contracten, of flexwerk, of lastige urencontracten, nog afgezien van de pandemische arbeidsmarkt, die weinig zekerheid bieden. Uber, Deliveroo, (foto-)journalistiek, schoonmaakwerk, het is fijn als nevenverdienste maar biedt het ook basiszekerheid om de huur te kunnen betalen?

Een gevolg is dat burgers niet meer geneigd zijn hun hele leven in te richten naar betaald werk. Of, zoals een mede-ervaringsdeskundige het me ooit kernachtig zei: "de economie was nooit goed voor mij, waarom zou ik goed zijn voor de economie?" Vergelijkbaar zijn geluiden in het verkiezingsdebat van de [Armoedecoalitie Utrechtcoalitie Utrecht](#): van kleine urenweekcontracten zul je nooit kunnen leven, dus waarom precies zou je dat doen wanneer het werk niet gezond of interessant is en je bovendien nog in de problemen brengt met je inkomsten uit uitkering? Dan nog horen over brievenbusfirma's, mondk maskerhandelaren en speculatiewinsten met kapitaal en onroerend goed, is zout in de wonden strooien en kan sociale explosiviteit, wantrouwen en kritiek op 'het' systeem alleen maar doen toenemen.

Het laatst is geen dreiging, maar een realistische voorspelling. Een deel van de bevolking zal gewoonweg niet meer mee willen werken in een doorgedraaide kapitaliserende omgeving. Ze heeft innerlijk, of concreet ontslag genomen. Zoals in de Verenigde Staten sinds voorjaar 2021 maar liefst 33! miljoen mensen zelf ontslag namen (Buchter, 2022). Een deel zal altijd weer het werk hard nodig hebben waardoor voor hogere lonen en meer zekerheid gepleit moet blijven worden. Verschillende groepen moeten daarom solidair gesteund worden. En het kapitaal? In het Kapitalocean zit er niets anders op dan het kapitaal beter te betrekken bij de inrichting van arbeid en sociale zekerheid, zodat er veel goeds mee kan worden gedaan.

Ellie Smolenaars

Ellie Smolenaars is wetenschapsjournalist Sociale Wetenschappen en vindt politiek een echt vak. Communicatie ook. En onderzoek ook. De arbeidsdeling tussen kennis verzamelen, je laten inspireren door argumenten,

communiceren en politiek handelen is nuttig en van levensbelang voor een levendige democratie.

* de term capitalocene is gemunt door Andreas Malm en Jason Moore.

** de term aandeelhouderssocialisme gebruik ik om vrij te kunnen gebruiken

Literatuur:

- Buchter, Heike (2022). *Fünf vor acht / "Antiwork": Sie kündigen in Massen*, In: Die Zeit. 21 maart 2022.
- Federici, Silvia. 2021. *Patriarchy of the wage – Notes on Marx, Gender, and Feminism*. PM Press.
- Federici, Silvia. 2012. Lezing op 12 november 2012, Centre for Cultural Studies, Goldsmiths, University of London *Silvia Federici* ter gelegenheid van haar boek: *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction, and Feminist Struggle*. PM Press, 2012.
- Hackworth and Smith (2001) de beschrijving van de drie gentrificeringsgolven is overgenomen uit Hochstenbach:
- Hochstenbach, Cody. 2017. *Inequality in the gentrifying European city. Amsterdam*.
- Janssen, Raf. 1992. *Arbeid tijd en geld ontschaarsen. Een nieuwe kijk op armoede en burgerschap*. Utrecht: Commissie Oriënteringsdagen.